

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 19.06.2023

Kabul Tarihi: 18.09.2023

Yayın Tarihi: 25.12.2023

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2023, 3(2): 174-194

Research Article

Received Date: 19.06.2023

Accepted Date: 18.09.2023

Published Date: 25.12.2023

DOI Number: 10.59902/yazit.1316982

HESSE VE TANPINAR ROMANLARINDA MÜZİĞİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Comparative Study of Music in Hesse and Tanpınar Novels

Ekin ÇORAKLI KAHRAMAN*

ÖZ

Müziğin felsefi ve kültürel yanları ile ilgili farklı kapsam ve boyutlarda fikir edinebilmek için edebî eserlerin önemli bir kaynak olduğu düşünülmektedir. Romanlarında müzik kavramına detaylı olarak yer vermiş olan Hermann Hesse ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bu ortak özelliği göz önüne alınarak karşılaştırmalı bir araştırma yapma fikri doğmuştur. Bu düşünceden yola çıkılarak araştırmanın amacı Hermann Hesse ve Ahmet Hamdi Tanpınar romanlarında yer alan müzik kavramına dair çıkarımları ortak ve farklı yanları ile incelemek olarak belirlenmiştir. Bu amaç ışığında, yazarların tüm kitaplarındaki müziğe dair çıkarımlar felsefi ve kültürel olmak üzere iki ana başlık üzerinden sınıflandırılmış, çeşitli alt başlıklarla detaylandırılarak açıklanmış ve karşılaştırılmıştır. Sonuçlar yazarların romanlarındaki müziğe dair felsefi çıkarımların müziğin mistik ve ilahi gücüne ilişkin olarak birbirine büyük oranda benzediğini, müziğin kişiye mutluluk verme ve insanları birleştirme gücü özelliği açısından ise ortak ve farklı yanlar açısından birbirlerini dengelediklerini göstermiştir. Yazarların müziğe dair kültürel çıkarımlarının ise müzikte yozlaşma ve müzik ile eğitim arasındaki ilişki açısından büyük oranda birbirine benzediği ancak müzikte doğu-batı, eski-yeni ve taşra-kent ayrımı konusunda benzerlikler taşımasına rağmen büyük oranda birbirinden ayrılmakta olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Hesse, Tanpınar, Hesse ve Tanpınar'da müzik, müzik ve roman, müzik ve edebiyat.

ABSTRACT

Literary works are thought to be an important source in order to get an idea about the philosophical and cultural aspects of music in different scopes and dimensions. Considering this common feature of Hermann Hesse and Ahmet Hamdi Tanpınar, who have included the concept music in their novels in detail, the idea of conducting a comparative research was born. Based on this idea, the aim of this research was determined as to examine the inferences about music in the novels of Hermann Hesse and Ahmet Hamdi Tanpınar with their common and different aspects. In the light of this aim, the musical inferences in all the authors' books have been classified under two main headings as philosophical and cultural, which are explained and compared in detail with various sub-titles. The results revealed that philosophical inferences for music in the novels of the writers are substantially similar regarding to mystical and spiritual power of music, while their common and different aspects balance each other in terms of the ability of music to bring happiness and unite people. It has also been seen that the cultural inferences of the writers about music are substantially similar regarding to corruption in music and the relationship between music and education,

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Bolu-Türkiye. E-posta: ekincorakli@gmail.com. ORCID: 0000-0001-8372-2751.

despite being highly different in terms of the distinction between east-west, old-new and rural-urban in music though having some similarities.

Keywords: Hesse, Tanpınar, music and literature in Hesse and Tanpınar, music and novel, music and literature.

Giriş

Elliott ve Silverman (2012: 30), bir sesin müzik olarak kabul edilmesini, onun herhangi bir kişisel, sosyal ve kültürel işlevi yerine getirmesine bağlamışlardır. Gerçekten de müzik, dinleyen kişinin duygu durumu, algı, hayal gücü gibi birimleri üzerinde etki yaratmasının yanı sıra topluma etki edebilme, onun eğilimlerini, yaşam tarzını, ideallerini yansıtmaya özelliğine de sahiptir. Dolayısıyla müziği inceleme altına almak isteyen bir araştırmacının önünde müziğin birey üzerindeki etkisinden toplumla ilişkisine kadar uzanan geniş bir yelpaze açılmaktadır.

Müziğin kişiler üzerindeki etkisi öğrenilmek istenildiğinde akla ilk olarak konuyla ilgili felsefe ya da psikoloji kitapları gelir. Benzer şekilde, müziğin bir toplum içerisindeki durumu ve gelişimi üzerine bilgi edinmek üzere öncelikle müzik üzerine odaklanmış tarih ve sosyoloji kitaplarına başvurulur. Ancak müziğin hem bireylerin iç dünyasına etkisine hem de aile veya şehir yaşamındaki rolüne dair düşünce edinmek için alternatif sağlayacak bazı edebî türler de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi, uzun ve detaylı yapısıyla romandır. Türk Dil Kurumu sözlüğü, roman için “insanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür” tanımını yapmıştır (URL-1). Bu tanımdan yola çıkılarak romanlar yolu ile bireyin ve toplumun ilişkilerine, onların sosyal ve kültürel yaşamlarına, güzel sanatlar ve bu araştırmanın odaklandığı konu olan müzik ile ilişkisine varana dek birçok şey öğrenilebileceği söylenebilir.

Alman yazar Hermann Hesse (1877-1962) ve ülkemiz yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) romanları aracılığıyla okuyucuya bireyin iç dünyasına ve yaşadıkları çağın kültürel özelliklerine dair düşünce ve bilgi aktarmış iki önemli yazardır. Doğum yılları arasında yirmi dört yıl fark olsa da her iki yazar da aynı yıl yaşamlarını kaybetmiş, başta birinci ve ikinci dünya savaşı olmak üzere birçok önemli olay ve değişime tanıklık etmişlerdir. Yazarlıklarının yanı sıra şairlik vasıfları da bulunan bu iki yazar, romanlarında düşsel bir atmosfer yaratmış ve hayata estetik bir pencereden bakmışlardır. Hayata bu denli zarif şekilde bakışları, her iki yazarın da buldukları toplumdaki insan doğasına kadar irdeleyici ve bazen de eleştirel bir bakış açısını yansıtmalarını engellememiştir. Tüm bu ortak yanlara ek olarak ve bu araştırmanın ana eksenini oluşturması açısından en önemlisi, hem Hesse hem de Tanpınar, müzik kavramını neredeyse her romanlarında kullanmışlar, müzik ile ilgili birçok çıkarımda bulunmuşlardır. Hesse'nin sanatında doğa genel çerçeveyi belirlese de atmosfere hâkim olan müziktir (Mileck, 1958:

151). Benzer şekilde, müzik, Tanpınar eserlerinde atmosferi, nesneyi, hatta bazen özneyi oluşturur (Abacı, 2013: 56).

Hesse ve Tanpınar'ın yaşam öyküleri incelendiğinde, ikisinin de müzikle belli düzeyde bir ilgisi olduğu görülmektedir. Hermann Hesse daha çocukluğunda müziğe ilgi duymuş; armonyumu elinden düşürmemiş, doğaçlama melodiler çalmış, güzel şarkılar söylemiştir (Zeller, 2011: 15). Dokuz yaşındayken ebeveynlerinin ona armağan ettiği kemanını her gittiği yere götürmüştür (Zeller, 2011: 56). Edebiyatla ilgili çalışmalarında müzikal anlayışını geliştirmek üzere bir piyano satın almış, bir müzisyen ve müzik tarihçisi olan yeğeni ile Batı müziğinin önemli eserlerini incelemiştir (Michels ve Carlsson, 2017: 123). Tanpınar ise edebiyat öğretmenliği yaparken Batı müziği plaklarını dinlemeye uzun zamanlar ayırmış, daha sonraları mütevazı bir plak koleksiyonu oluşturmuştur (Işın, 2003: 36). Türk musikisine de büyük ilgi duyan Tanpınar, zamanın ünlü ney ustası Halil Dikmen'den klasik eserleri dinlemiş ve onun sadece ney üflemediğini, aynı zamanda Türkiye'yi yeniden inşa ettiği söylemiştir (Işın, 2003: 37).

Müzik konusu, Hesse ve Tanpınar'ın hayat ve romanlarında yer aldığı kadar deneme tarzında yazdıkları kitaplarda da bulunmaktadır. Her iki yazar da müziği hayatın önemli bir parçası olarak görmüş, ona ilahi bir güç atfetmiş ve onun ülkeleri açısından önemine değinmiştir. Hesse *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemeyiz* kitabında, müziğin Orta Çağ'dan sonra kendi ülkesi olan Almanya'nın dünyaya hediye ettiği bir şey olduğunu belirterek onun Hıristiyanlığın saf bir somutlukla dışı vurumu olduğunu ifade etmiştir (1999: 129). Müziği üst bir konuma yerleştiren Hesse, müzik duygusunun başkalarıyla özdeşleşme ve ritmin yaşam duygusuyla bir olduğunu belirterek bu ahenk duygusunun hayatta elde edilmeye en kolay şey olarak görmüştür (Hesse, 1999: 197). Yazar ayrıca yaşadığı zamanın müzisyenlerinin denemelerini hafife almanın yanlış olduğunu, onların yapıtlarının ülkesinin üç yüzyıllık müzik geleneğini zenginleştirdiğini savunmuştur (Hesse, 1999: 176). *Öldürmeyeceksin* kitabında ise müziğin tek sesli melodi ve çok sesli müzikten değişik tınıdaki çalgılara kadar insan dillerinin tümünü konuşabildiğini, bu müziğe özgü dilin yalnızca müzisyenlere ait ve onların müzik yapmaları için var olmasının yazarlar açısından gıpta edici olduğuna değinmiştir (2016b: 142). Tanpınar ise *Yaşadığım Gibi* kitabında İslam dininin yaşandığı bir doğu ülkesi olan ülkemizde eski musikinin ruh cümbüşünün tüm hayatın parçası olduğu ve en güzel, zevkli ve ölçülü şekilde yaşandığı düşüncesini dile getirmiş, dünyanın bu müziği tanıma olanağı bulması gerektiğini vurgulamıştır (2020: 195-202). Bununla birlikte müziğin sanattan çok dine benzediğini söylemiş, eski musikimizin belki de en öz olan sanatımız olup Türk ruhunu derin ve yüksek kemale erıştirdiğini belirtmiştir (Tanpınar, 2020: 407-410).

Hesse ve Tanpınar'ın müzikle yoğun ilişkisi araştırmacıların da dikkatini çekmiş, her iki yazarın da müziğe olan yaklaşımları çeşitli araştırmalarda mercek altına alınmıştır. Örneğin, Hesse romanlarında müzik kavramının kullanımı ile ilgili

alışan araştırmacılarından Pavlyshyn (1979) Bozkırkurdu ve Boncuk Oyunu romanlarında müziğin kullanımını, Bruhn ise (2022) Hesse'nin Kastalyalı topyasında içerik, biçim ve metafor olarak müziği araştırmıştır. Tanpınar zerine çalışan araştırmacılarından Britten (2018) Huzur romanında müziğin işlevini, Cengiz (2007) gündelik yaşam penceresinden Tanpınar'ın müzik estetiğini, Bayrak Akyıldız (2009) yazarın roman tekniği açısından rüya ve müzik kavramını incelemiştir. Her iki yazarın da farklı romancılarla karşılaştırıldığı araştırmalar da mevcuttur. Field (1955) Thomas Mann ve Hermann Hesse'de müzik ve ahlak konusunu, Abacı ise (2013), Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar eserlerinde müziği incelemiştir. Ancak Hesse ve Tanpınar'ın tüm romanlarının değerlendirilerek müziğe ilişkin çıkarımlarının bir arada yer aldığı ve karşılaştırıldığı herhangi bir araştırma veya kitap literatürde bulunmamaktadır.

Yukarıda bahsedilen hususlardan hareketle, araştırma kapsamında Hesse ve Tanpınar'ın yazdıkları tüm romanlardaki müziğe ilişkin düşünce ve irdelemelerin raporlanması planlanmış, araştırmanın amacı da iki yazarın yazdıkları romanlarda yer alan müziğe dair çıkarımların incelenerek aralarındaki ortak ve farklı noktaları ortaya çıkarmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç işığında, yazarların romanlarında gerek anlatıcı olarak gerekse yarattıkları karakterler yoluyla ilettikleri müziğe ilişkin çıkarımlar, felsefi ve kültürel olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Bu iki ana başlık, yazarların her ikisinin de tartıştığı konular üzerinden alt başlıklara ayrılmıştır. Felsefi ıkarımlar müziğin mistik ve ilahi gücü, müzik ve mutluluk ve müziğin birleştirici gücü olmak üzere; kültürel çıkarımlar ise doğu-batı, eski-yeni ve taşra-kent ayrımı, müzikte yozlaşma ve müzik ve eğitim olmak üzere üç alt başlık üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarının iki ayrı kültürden gelen bu iki yazarın müziği algılayışında kültürel faktörlerin etkililiği ile birlikte bu algılayışın evrensel nitelik taşıyıp taşımadığını tartışması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırma, Hermann Hesse'nin 11 ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 5 romanı olmak üzere iki yazarın yazdığı tüm romanlarını kapsıyor olup, Hesse'nin değindiği klasik batı müziği ve halk şarkıları ile Tanpınar'ın değindiği klasik Türk musikisi, halk müziği ve klasik batı müziğiyle sınırlıdır.

1. Felsefi Bir Kavram Olarak Müzik

1.1. Müziğin Mistik ve İlahi Etkisi

Müziğin evrenin gizil düzenini yansıtan mistik ve ruhani yanı, Antik ağ'dan bu yana düşünce dünyasının ilgisini çekmiştir. Hem Hesse hem de Tanpınar romanlarında müziğin bu özelliğine ilişkin çıkarımlar yer almış, müzik özellikle evrenle ilişkisi, farkındalığa götürmesi ve sonsuzluk duygusu yaşatması açısından irdelenmiştir.

Hesse'nin *Gertrud* romanının besteci olan baş kahramanı Kuhn, müziğin evrenin gizli yasası olduğunu dşnmştir; dünyalar ve yıldızlar da armoniye sahip olarak dönüp durmaktadırlar (2017b: 74). Kuhn, müzik onu duygulandırdığında

sözlere gerek olmadan her şeyi kavramış, hayatın derinliklerinde el değmemiş uyumların varlığını algılayarak olup biten her şeyde bir anlamın ve kusursuz bir yasanın saklı yattığını sezmiştir (Hesse, 2017b: 167). *Demian* romanının baş karakteri Emil Sinclair, Bach'ın Mätthauspassion eserini dinlerken "bu mistik dünyanın çilelerle örölmüş kasvet dolu güçlü parıltısı" nı hissetmiştir (Hesse, 2017a: 78.) Emil, ilerleyen sayfalarda kilisede dinlediğı eserlerde özlem, dünyaya alabildiğine içtenlikle kucak açış ve aynı şekilde dünyadan bir ayrılış, insanın kendi karanlık ruhuna tutkuyla kulak verışı, teslimiyetteki sarhoşluk ve harikuladeliğe karşı derin bir ilgi hissetmiştir (Hesse, 2017a: 122). *Boncuk Oyunu* romanının baş kahramanı olan eğitimci ve usta boncuk oyuncusu Joseph Kencht, dinlediğı füğde gizlenmiş olan "evrensel ruhu, yasa ve özgürlüğün insana mutluluk bağışlayan uyumunu" sezinlemiştir (Hesse, 2013a: 51). Knecht ayrıca, arkadaşı Tegularius'a bir mektubunda, iyi bir müziğın dinleyenin ve özellikle çalan kimsenin ruhunun yüceltebileceğini, ruhuna bir erginlik ve büyüklük bağışlayabileceğini söylemiştir (Hesse, 2013a: 115).

Tanpınar'ın karakterleri de Hesse'ninkilere benzer şekilde müziğın derinliğine değinmiş, müzikle evrenin düzeni arasında bir bağ kurmuş ve müziğın insanda yarattığı mistik duyguları tanımlamaya çalışmışlardır. Tanpınar'ın *Huzur* romanında, bir muhabbet ortamında Dede'nin Farahfeza eserini dinleyen Mümtaz, eserdeki mistik deneyimden, makamlar arasındaki geçiş ve değişimlerden, onun her şeyin özüne inebilmesinden çok etkilenmiş, adeta bir "kozmetik seyahat" yaşadığını hissetmiştir (2016a: 282). Bu müzikteki ney sesi, hem ruh ve bedeni mevcut boyutun ötesine taşıyarak ölümlü kabullenmeyi sağlamakta hem de eski ve yeni kavramını yok ederek zaman kavramını başka bir boyuta taşınmaktadır (Tanpınar, 2016a: 283-284). *Sahnenin Dışındakiler* romanında Süleyman Bey'den eski Rumeli ve Anadolu türkülerini dinleyen Cemal'in de bu müzikle birlikte dar ve sınırlı hayatı gözünden silinmiş ve geniş insanlıkla birleşmiştir (Tanpınar, 2011: 38). Yine aynı romanda boğazın güzelliğini ve derinliğini müziğe benzeten Cemal, boğazda gördüğü maddi ve manevi anlamda aydınlığın gücünü müziğın nizamına benzetmiştir (Tanpınar, 2011: 159). *Mahur Beste'nin* musikşinas karakteri İsmail Molla Bey, komşu evinden gelen musiki seslerini gıpta ile dinlerken insan ve talih üzerine felsefi düşüncelere dalmıştır (2010: 20). *Aydaki Kadın* romanında Selim hayatı musikiye benzetererek musikinin yedi notanın etrafında ve sonsuz olduğunu ifade etmiştir (Tanpınar, 2016b: 46).

Yukarıdaki fikirler her iki yazarda da bir adım öteye geçmiş, müziğın mistisizmi kişiyi ilahi duygulara kadar götürmüştür. Zira hem Hesse hem de Tanpınar romanlarında müziğın kimi zaman ilahi güçle bir bağlantı kurmanın ve ona ulaşmanın bir yolu olduğuna dair ifadeler yer almaktadır.

Hesse'nin *Getrud* romanında Kuhn, Tanrı'ya, huzuru, aradıklarını ve özlediklerini müzikte bulmuştur (2017b: 6). *Demian* romanında ise bir kiliseden gelen org sesinden çok etkilenen ve sık sık org dinlemek için kilisenin kapısına giden Emil,

alınan eserlerin hepsinde inançların üstünde bir dünya görüşüne katıksız bir teslimiyet içeren bir çeşit dindarlık hissetmiştir (Hesse, 2017a: 122). *Bozkırkurdu*'nda buhranlar içindeki karakter Haller'in rüyasında yazar Goethe ile müzik üzerine yaptığı sohbet, Goethe Mozart'ın Sihirli Flüt operasının yaşamı olağanüstü bir gzellihte ezgi olarak yansıttığını, ölümlü duygularımızı tanrısal duygularmış gibi övgüler döşendiğini, eserin iyimserliğin ve inancın temsili olduğunu söylemiştir (Hesse, 2016a: 92). Yine düşsel bir atmosferde besteci Mozart ile karşılaşan Haller'in klasik müziğin radyodan alınmasına karşı eleştirilerine rağmen Mozart radyonun müziğin içindeki tanrısallığın hala hissedildiğini söylemiştir (Hesse, 2016a: 205). *Boncuk Oyunu* romanında, romana adını veren boncuk oyununun tanıtıldığı kısımda, Hesse Eski in ve Yunan sylencelerinden bahsetmiş, söz konusu oyunda matematikle birlikte baş rolü oluşturan müziğin bu söylencelerde ideal ve tanrısal bir yaşamın yöneticisi olduğu düşüncesini iletmiştir (Hesse, 2013a: 17).

Tanpınar romanlarında da müzik ile ilahi güç arasında bir bağlantı olduğuna dair satırlar yer almaktadır. *Huzur* romanında Mümtaz'la aynı ortamda Farahfeza ayinini dinleyen Nuran, çocuksu bir sevinç yaşamış ve bu sevincin onu belki de Allah'a ya da hayata ulaştıracağını dşnmştir (Tanpınar, 2016a: 288). Aynı romanda bu eserin tarihinden de bahseden yazar, onu ilk defa dinleyen II. Mahmut ve devlet görevlilerinin kendilerini yüce g karşısında bir kul gibi hissettiklerini ve hayatlarının muhakemesini yaptıklarını belirtmiştir (Tanpınar, 2016a: 287-288). *Mahur Beste* romanında İsmail Molla Bey'in kendisi gibi mziksever gelini Atiye Hanım ise müzik dinleme esnasında "kendini bütün talihi idare eden bir meleğe bırakır gibi" bir hâle bürünmüş, âdetâ müzik yoluyla ermişlik kazanmıştır (Tanpınar, 2010: 61). *Sahnenin Dışındakiler* romanında Batı müziği hayranı Ermeni asıllı Agop Efendi, keman çalmanın Allah'a kavuşmanın en kısa yolu olduğunu belirtmiş, Bach'ı ermişliğe doğru giden yolun kapısı olarak görmüş ve hidayetin sanat ve musiki olduğunu söylemiştir (Tanpınar, 2011: 138).

Yukarıda belirtilen çıkarımların yanı sıra, Hesse ve Tanpınar'ın roman karakterleri müzik yapıtlarının ve onları yaratan kişilerin ölümsüzlüğüne dair kısa da olsa aktarımlarda bulunmuşlardır.

Hesse'nin *Bozkırkurdu*'ndaki Haller karakteri Mozart'ın Sihirli Flüt veya Bach'ın Matthuspasion eseri gibi ruha seslenen müziklerin şu an icra edilmese de hayatını sürdürdüğünü, kişilerin bu eserleri kafasında canlandırarak icracıya gerek olmadan müziği gerçekleştirebildiğini söylemiştir (2016a: 127). Haller ilerleyen sayfalarda, Mozart gibi dhilerin ölümsüzlüğe sahip olduğunu, bu ölümsüzlüğün n değil içi zlem dolu insanların bu dünyanın dışında soluyacakları başka bir hava, zaman dışında bir sonsuzluk olduğunu ifade etmiştir (Hesse, 2016a: 146). Yine, zaman kavramının olmadığı yerde yaşayan lmszleri düşünürken Haller'in aklına Mozart'ın Cassations ve Bach'ın Wohltemperiertes Klavier eserleri gelmiş ve bu eserlerdeki o kristal havayı hissetmiştir (Hesse, 2016a: 148).

Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* romanında ise Cemal ölümsüzlük üzerine düşünürken dünyaya özel bir enerji bırakmış kişilerin ölü olmalarına rağmen fotoğraflarda anlamlı gözlerle baktığını keşfetmiştir. Cemal örnek olarak Mahur Beste'nin bestecisi Talat Bey'in gözlerini örnek vermiş, onun gözlerinin hayatın gözleriyle affettiği hayata "Mahur Beste'nin ölümü yenen yarı akşam kızıllığı içinden" baktığını ifade etmiştir (Tanpınar, 2011: 260).

1.2. Müzik ve Mutluluk

Müziğin düşünce tarihi boyunca Antik Çağ'dan itibaren tartışılan bir diğer konu da müziğin mutlulukla ilişkisi olmuştur. Hesse ve Tanpınar romanlarında da bu düşünceyi farklı bakış açıları ile irdeleyen karakterler yer almaktadır.

Müzik Hesse'nin karakterlerine kimi zaman en zor zamanlarında umut verecek, kimi zaman kalplerini iyileştirerek, kimi zaman da evrenin uyumunu hissettirerek mutluluk getirmiştir. *Gertrud* romanının baş karakteri besteci Kuhn'u geçirdiği kaza sonrası dudaklarına konan melodi iyileştirmiş, bu olay kendisini sadece müziğin esenliğe kavuşturabileceğini fark etmesini sağlamıştır (Hesse, 2017b:20-21). Müzik onu duygulandırdığında evrenin uyum ve kusursuzluğunu sezen Kuhn, bir aldaniş da olsa bu duygunun içinde mutluluğu bulduğunu dile getirmiştir (Hesse, 2017b: 167). *Bozkırkurdu* romanında umutsuz bir anında nefesli çalgıların çaldığı unutulmuş bir besteyi hatırlayan Haller'in ruhunda adeta bir çiçek açmıştır. Bunu duyumsayan Haller, bu küçük ezgi onu etkiledi ise tamamen mahvolmamış olduğunu düşünmüştür (Hesse, 2016a: 34). *Doğu Yolculuğu* romanında Leo, küçükken babasına müzik çalan ve bu şekilde onun moralini düzelten Davud'un kral olduktan sonra kaygılı ve acımasız birisi olduğunu anlatmış, Davud'un savaşlar yapıp ünlü olmasından önceki müzisyenlik sürecinde çok daha mutlu ve güzel olduğunu iletmiştir (Hesse, 2019: 49). *Boncuk Oyunu*'nda Knecht, tıpkı Gertrud romanındaki Kuhn gibi, müziğin arka planındaki evrensel yasanın uyumunun mutluluk vericiliğinden bahsetmiştir (Hesse, 2013a: 51). İlerleyen sayfalarda Knecht, müziği en yüksek amaca, iç özgürlüğüne, tüm kirden pastan arınmışlığa ve mükemmelliğe giden yollardan birisi olarak tanımlamıştır (Hesse, 2013a: 259).

Görüldüğü üzere Hesse romanlarında müzikle mutluluk ilişkisi sadece olumlu açıdan değerlendirilmiştir. Tanpınar romanları ise hem müzikten ruhsal anlamda etkilenecek hayata güzel bir pencereden bakan hem de müziğin içerdiği hüznle daha da umutsuz hâle gelen karakterler içermektedir. Tanpınar'ın bazı karakterleri müzik yoluyla kimi zaman yüklerinden arınarak kimi zaman da teslimiyet duygusu hissederek mutluluğa yaklaşmışlardır. *Huzur* romanında Dede Efendi'nin Farahfeza eserinin ilk icra edildiği günü anlatan yazar, onu dinleyen padişah II. Mahmut ve görevlilerin yüce gücün varlığını hissederek bir süre için de olsa devlet içindeki sorunları unuttuklarını ve hayata daha güzel gözlerle baktıklarını belirtmiştir (Tanpınar, 2016a: 287-288). Aynı romanda aynı eseri dinleyen

Nuran hafifleyerek göklere yükselmek istemiş, sorumluluktan uzak çocuksuz mutluluğunu hatırlamıştır (Tanpınar, 2016a: 288). *Mahur Beste* romanında müzikle kendine kadere teslim ederek ermişlik hissiyatına ulaşan Atiye Hanım'ın bu durumunu kayınpederi İsmail Molla kendini bulmak, gerçekleştirmek ve gerçek mutluluğu yakalamak olarak tanımlar (Tanpınar, 2010: 62). Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, Tanpınar'ın bazı karakterlerinin müziğe olan ilgilerine rağmen mutluluğa ulaşamadığını görürüz. *Huzur* romanındaki Suat intihar etmeden önce bir keman konçertosu dinlemiş, Mümtaz bu mziğu daha sonra dinlediğinde eserin Suat'ın ölümünde bir payı olup olmadığını sorgulamıştır (Tanpınar, 2016a: 385). *Sahnenin Dışındakiler* romanında Celal ise Anadolu türkülerini insanı kendi kederi ve ölümüyle yzleştirdiği için "korkunç" olarak nitelemiştir (Tanpınar, 2011: 196).

1.3. İnsanları Birleştirici Bir Kavram Olarak Müzik

Müzik, insanlar tarafından farklı algı süzgeçlerinden geçmesine rağmen kimi zaman onları birleştirici bir kavram da olabilir. Hesse ve Tanpınar romanlarında bu birleştiricilik değişik şekillerde ve farklı karakterler yolu ile karşımıza çıkmaktadır.

Hesse romanlarında müziğin birleştiriciliği dostluk, aşk ve ikili aile ilişkilerinde karşımıza çıkmaktadır. *Peter Camenzid* romanında, bir dağ şehrinden şehre gelmiş Peter'ın söylediği dağ yöresine ait şarkı şehirli müzisyen Richard'la arasında bağ kurmuş, Peter'ın şair ruhunu Richard bu şarkı aracılığıyla farketmiştir (Hesse, 1992: 47). *Gertrud* romanında ise besteci Kuhn operasını bestelerken Gertrud gerek prova etme gerekse notaları kopya etme aşamasında Kuhn'a yardımcı olmuş, onun heyecanını paylaşarak Kuhn'un aşkını pekiştirmiştir (Hesse, 2017b: 88-89). Daha sonra başlayan opera provalarına opera sanatçısı Muoth'un katılmasıyla  tek yürek olmuş, farklı karakterde bu üç insanın dostlukları pekişmiş ve bu da eserin olgunlaşmasına vesile olmuştur (Hesse, 2017b: 104). Kuhn, ilerleyen yıllarda evlenen Gertrud ve Muoth için bu dostluk günlerinin anısına küçük bir preld bestelemiş ve onlara bu beste aracılığıyla mutluluk dilemiştir (Hesse, 2017b: 143). *Rosshalde* romanında ise piyanist anne Adele, babasıyla gerginlik yaşayan büyük oğlu Albert'i sakinleştirmek için dört el piyano alacakları günleri hayal etmesini istemiş ve yine onu sakinleştirmek için evdeki piyanoda 4 el piyano almayı önermiştir (Hesse, 2013b: 45-46). Beethoven'ın 2. senfonisini birlikte almaları, ana oğulun aralarındaki derin ilişkiyi ve birlikte yapılan müziğin yatıştırıcı etkisini simgelemektedir.

Tanpınar romanlarında ise müzik hem ikili ilişkilerde hem de daha büyük insan topluluklarında birleştirici bir unsur olmuştur. *Sahnenin Dışındakiler* romanında Sakine Hanım, Kudret Bey'le tanıştırmak istediği Avrupalı mrebbiyeyle iyi anlaşacakları tahminini ikisinin de musikiyi çok sevmesine dayandırmıştır (Tanpınar, 2011: 86). *Aydaki Kadın* romanında Selim ve "pek de fena olmadığı halde tek konuşmalık birisi" olarak tanımladığı Sabih Bey'in tek ortak konusu Monte-Carlo

radynosunun klasik müzik yayını ya da Dvorak'ın müziğidir. Tanpınar bu durumu "Musiki, birbirinden o kadar ayrı yaradılıştaki bu iki adamın arasında büyük ve belki de tek anlaşma noktasıydı." ifadesiyle açıklamıştır (Tanpınar, 2016b: 129). Aynı romanda yolları tamamen ayrılan Selim ve Leyla'yı artık musikinın bile bir araya getiremeyeceğini ifade ederek Tanpınar artık bu ayrılığın geri dönüşsüz olduğunu vurgulamıştır (Tanpınar, 2016b: 245). Tanpınar romanlarında daha kalabalık insan topluluklarının da müzik yoluyla birleşebildikleri görülür. Yazarın *Huzur*, *Sahnenin Dışındakiler* ve *Mahur Beste* romanlarında bahsedilen Mahur Beste eseri, bu romanlarda hikayesi anlatılan aileyi birleştirmiş, "onların kavuşamadıklarını sevmelerinin ve uzaktan ağladıklarının simgesi" olmuştur (Tanpınar, 2011: 104). Bu durum, Mümtaz ve Leyla'nın, Cemal ve Sabiha'nın, Atiye Hanım ve Doktor Refik'in aşklarında görülür. *Sahnenin Dışındakiler* romanında müzik yine çok sayıda insanı bu sefer milli duygularla birleştirmiştir. Sandalla dolaşan Tefvik Bey ve Cemal'i boğazdan gelen işgalci devletlerin müzikleri rahatsız etmiş ve Tefvik Bey sandalı denizin ortasına aldırarak bir gazel okumuştur. Bu gazel sonrası Bebek'e çekilen sandala bir sürü Türk sandalı eşlik etmiş ve tanbur, ud, keman ile Tefvik Bey'in devam eden dinletisine katılmışlardır (Tanpınar, 2011: 160).

2. Kültürel Bir Kavram Olarak Müzik

2.1. Müzikte Ayrımlar: Doğu-Batı, Eski-Yeni ve Taşra-Kent

Müzik, geçmiş olan ve geleceğe uzanan bir sanat dalıdır. Bu sanat dalı, zaman içinde evrilmesinin yanı sıra hem farklı coğrafyalarda hem de aynı coğrafyanın farklı bölgelerinde değişik şekillerde ortaya çıkarak toplumu etkileyebilir. Hesse ve Tanpınar kimi zaman benzer kimi zaman farklı bakış açılarıyla bu etkileşimi yansıtmışlardır.

Hesse romanlarında taşralılık ve kent soyluluk ayrımının müzik yoluyla yansması karşımıza çıkmaktadır. Bu konuya yer verdiği tek roman olan *Peter Camenzid*'de, bir dağ kentinden kente okumaya gelen Peter, kent kökenli piyanist Richard'ın hayatını kendi hayatından farklı olarak özgürlük ve zenginlik içinde bir hayat olarak görmüş, Richard'ın piyano çaldığı odanın atmosferindeki özgürlüğü ve rahatlığı, sıcak atmosferi hissetmiştir (Hesse, 1992: 44-45). Peter, ilk defa dinlediği Richard'ın çaldığı Wagner melodisinden zevk alırken, Richard da Peter'ın söylediği dağ yöresine ait şarkıyı ilgiyle dinlemiştir (Hesse, 1992: 46).

Hesse'nin karakterlerinin çok sesli klasik müzik ve halk müziği arasında karşılaştırma yaptığını da görürüz. Burada dikkat çekici olan, Hesse'nin karakterlerinin halk müziğini güzel bir ayrıntı olarak görmekle birlikte çok sesli klasik müziği haz verme ve evrensellik bakımından daha ayrıcalıklı olarak görme eğiliminde olmalarıdır. *Gertrud* romanının anlatıcısı olan besteci Kuhn, bir halk ezgisinin tüm gçlere ve devinimlere el koyarak tesadüfi, kötü, kaba, kasvetli şeyleri sildiğini, kapsamına dünyayı alarak zoru kolaylaştırdığını, donmuş nesnelere kanatlandırdığını belirtmiştir. Armoni ve çok seslilik içeren müzik ise insanın gönlünü tatlılık

ve hazla besler, her yeni sesle büyür, ahenk güçlenir ve insan yüreğine büyük ve hiçbir hazla karşılaştırlamayacak bir haz verir (Hesse, 2017b: 7). Hesse'nin çok sesli klasik müziğin getirdiği hazzı en yüksek seviyeye yerleştiren Kuhn karakteri gibi, *Boncuk Oyunu* romanının baş karakteri Knecht'in de klasik müziği daha üst bir konna yerleştirdiğini görürüz. Knecht'e göre klasik müzik kültürlerin en belirgin ve belirleyici jesti ve dışavurumdur, böylelikle kültürlerin özü ve simgesi olma özelliğine kavuşur. Knecht ayrıca klasik müzik eserlerinin akımlar değişse de aynı ruhu ve aynı ahlak anlayışını içerdiğini belirtmiştir (Hesse, 2013a: 42).

Tanpınar ise Hesse'den farklı olarak batı ve doğu kültürü arasındaki farklılara, bunun müzikte yansımalarına ve ülkemizde yarattığı problemlere sıklıkla değinmiştir. Neredeyse her kitabında doğu ve batı arasındaki farkın ülkemizdeki yansımaları konusuna yer veren Tanpınar, romanlarında bu durumu geleneksel müzik ve klasik batı müziği üzerinden sıklıkla tartışmıştır. Öncelikle, yazarın romanlarında Türkiye'deki doğu-batı sorununu yüzleşme olarak yaşamayan ancak bunu karakterleriyle ve yaşamlarıyla yansıtan kişilerden bahsetmekte yarar vardır. Örneğin *Aydaki Kadın* romanında Selim karakteri Türk insanının içinde var olan doğulu ve batılı yönleri müzik dinleme davranışıyla okuyucuya göstermiştir. Roman, Selim'in hizmetçisine verdiği direktif sonucu sabah uyurken çalan bir piyano konçertosu ile gözlerini aması ile başlamıştır (Tanpınar, 2016b: 14). Klasik batı müziğini bu denli yaşamının parçası haline getiren Selim misafir ortamında dinlediği bir halk türküsüyle oldukça duygulanmış, hayatının tüm öyküsünü yaşamış, hatta bu türkü onun için ölüm ve ayrılığı temsil etmiştir (Tanpınar, 2016b: 239). *Sahnenin Dışındakiler* romanında ise senelerce Avrupa'da yaşamış batı sanatı hayranı bir diplomat olan Kudret Bey, klasik Türk musikisi üslubuyla yazılmış Mahur Beste eserini senfoni haline getirmeyi amaçlamıştır (Tanpınar, 2011: 83). Kudret Bey'in müzik aracılığıyla yaratmak istediği bu doğu-batı sentezi, aynı zamanda onun dışarıdan ne çıkan batılı kimliğine rağmen özel yaşamı ve karakteriyle özünde doğulu olan kimliğinin oluşturduğu sentezi yansıtılmaktadır. Türk insanının doğulu ve batılı yönlerinin yarattığı bu ikiliği, *Huzur* romanında Nuran yine müzik kavramı üzerinden örneklendirerek "Debussy'yi Wagner'i sevmek ve Mahur Beste'yi yaşamak, bu bizim talihimizdi." sözüyle özetlemiştir (Tanpınar, 2016a: 149).

Tanpınar, zellikle *Huzur* romanında doğu-batı sorununa ilişkin i hesaplaşmaları ve yüzleşmeleri müzik yoluyla okuyucuya aktarmıştır. Önceleri batılı terbiyenin zevkiyle seçilen eserleri takdir eden Mümtaz (Tanpınar, 2016a: 158), eski musiki eserlerine ilgisi derinleşince alaturka musikiyi anlamının bizi geçmişin hazinelerine ulaştırabileceğini, onu anlayamamanın ise batıya yabancıliğımızın asıl nedeni olduğu sonucuna varmıştır (Tanpınar, 2016a: 181). Aynı romanda Mümtaz ve doktor arasında geçen sohbette, Mümtaz alafranga ve alaturka müziği ayrı iki insan olarak sevdiğini belirtirken, doktor durumun doğu ve batının farklılığına dayandığını ancak bu farklılığa rağmen hem Akdenizli hem de doğulu bir tarafımızın her daim bulunacağını iletmiştir (Tanpınar, 2016a: 388-389). Yine *Huzur* romanında

Neyzen Emin Bey'den Dede Efendi'nin Farahfeza ayininin dinlendiği ortamda, Mùmtaz doğu ve batı müziğine dair bir karşılaştırma yapmıştır. Eserin seslendirilmesinden önce Neyzen Emin Bey'i inceleyen Mùmtaz, onun batı sanatının Beethoven, Wagner, Debussy, Liszt, Borodine gibi ustalarından ne kadar farklı olduğunu düşünmüştür. Batı müziğinin bu önemli bestecileri, benlik duygusu gelişmiş, iddialı, coşkulu, gururlu ve kendini umursayan bir yapıda iken sadece Emin Bey değil eski musikimizin Aziz Dede, Itri, Hafız Post gibi ustaları da batı sanatçılarında farklı olarak sade, saf idealleri olan, bütünü içinde kendilerini eriten, büyük amaçları olmayan bir mizaçtadırlar (Tanpınar, 2016a: 276). Farahfeza eseri seslendirilirken ise ney çalgısını tıpkı Mevlana gibi 'hasret' duygusuyla özdeşleştiren Mùmtaz, onu flüt, korna gibi alafranga nefeslilerden ayırmıştır. Bu batılı çalgıların daha hayvani dürtülere hitap ettiğini, av nağmelerinin sesini temsil ettiğini, doğayı değişik şekilde yaratmak ve yönetmek amacı taşıdığını ve böylece derinliği ve maneviyatı olan hasret duygusundan uzaklaştığını belirtmiştir (Tanpınar, 2016a: 283). Oysa Dede Efendi'nin müziği tüm bu acımasız gerçeğlerden uzak, zaman kavramını yok ederek insanları bambaşka bir boyuta götüren özelliktedir (Tanpınar, 2016a: 284).

Tanpınar romanlarında Türkiye'de doğu batı arasındaki farkın okuyucuya müzik aracılığıyla yansıtılmasının yanı sıra bu farkın yarattığı problemin çözümlenün ne olabileceğine dair satırlar da yer almaktadır. *Huzur* romanında Mùmtaz ile İhsan tarafından sanat ile ilgili yapılan konuşmada Mùmtaz'ın Türkiye'de eski ve yeni nesillerin sanata dair ortak bir zevkleri bulunmadığını ve eski musikinin de ileride tamamen unutulacağını vurgulayan karamsar bakış açısına İhsan karakteri eskiyi, yeniye, doğuyu ve batıyı devamlı karşılaştırma halinde olduğumuzdan kendimizden memnun olmadığımızı, halbuki büyük zenginliğine sahip olduğumuzu ve görevlerimizin bilincinde olmadığımızı söyleyerek yanıt vermiştir (Tanpınar, 2016a: 267-268). Çözüm olarak ise, halkımızın eserlerdeki düşünce ve hissiyatı canlı olarak yaşamasını sağlamanın ve eserlerin üzerine eğilip onları yaşayan kiři deneyimiyle yorumlamanın gerektiğini savunmuştur (Tanpınar, 2016a: 268). *Sahnenin Dışındakiler* romanında da var olan İhsan karakteri, bu romanda da dönemin siyasi istikrarsızlığını ve ülkenin doğu batı arasında kalışını eleştirerek, musikinin tek bağlanış noktası olduğunu ve bir gün belki de sadece onunla Türk insanının kendini anlayacağını söyleyerek konuya ilişkin çözüm odaklı bakış açısını okuyucuya yansıtmiştır (Tanpınar, 2011: 120). İhsan karakterinin müziğin kùltürümüz üzerindeki etkin rolüne yaptığı bu vurgu, Mahur Beste kitabının son kısmında yer alan Behçet Bey'e yazılan mektupta da görölür; zira bu mektupta müziğin diğer kùltürlerde roman, resim veya tiyatronun eşliğiyle yarattığı etkiyi, bizim kùltürümüzde tek başına yapabildiği yazmaktadır (Tanpınar, 2010: 152).

Her iki yazarın da bu alt başlıkta en benzer bakış açısı ile değindikleri konu müzikte sadelik konusu olmuştur. Yukarıda yer alan Tanpınar'ın batı müziğinin iddialı ve kimi zaman aşırı kalabalık olarak nitelediği eleştirel bakış açısı, Hesse'de de yaşadığı çağda sıklıkla dinlenen Wagner ve Brahms'a yöneltmiştir. *Bozkırkurdu*

romanında Mozart ve Bach'ın eserlerinin içindeki denge ve sadelikten oluşan tanrısallığı sıklıkla vurgulayan Haller karakteri, hayali bir ovada Brahms'ın önderliğinde ümitsizce siyahlar giyinmiş bir kafiledaki insanları, Brahms'ın partiyonlarında gerekmeyen seslerin ve notaların okuyucuları olarak tanımlamıştır (Hesse, 2016a: 198). Haller, biraz sonra yine bir kafileye önderlik yaptığını gördüğü huzursuz ve bezgin Wagner'in Brahms'a karşıt bir besteci konumunda olmasına karşın yaşadıkları dönemin bir kusuru olan aşırı orkestrasyon kullanması ile ona benzediğini iletmiştir (Hesse, 2016a: 198).

2.2. Müzikte ve Toplumda Yozlaşma

20. yüzyıl, hem yeni müzik akımlarının ortaya çıktığı hem de teknolojinin gelişmesiyle müziğin ulaşılabilirliğinin arttığı bir yüzyıl olmuştur. Hem Hesse hem de Tanpınar romanlarında bu ulaşılabilirliğin ve eğlence odaklı yaklaşımın olumsuz yanlarına değinmişler, aynı zamanda bu duruma farklı bakış açıları da getirmişlerdir.

Hermann Hesse yaşadığı çağda beliren kültürel yozlaşmanın ve yzeyselliliğin müzikte yansımaları bazı romanlarında konu edinmiştir. *Bozkırkurdu* romanında, kendini burjuvanın yaşadığı yüzeysel hayattan uzak hisseden Haller, kafeteryalarda çalan müzikleri sırnaşık olarak nitelendirmiş, bu müziği ve kitlesel eğlenmeleri eleştirmiştir (Hesse, 2016a: 29-30). Başka bir bölümde kilisede bir klasik müzik konseri dinleyen Haller, konserden çıkınca restoranlardan gelen caz topluluklarının müziğini duymuş ve yaşamını bir yanlışlıklar komedisi olarak görmüştür (Hesse, 2016a: 129). Haller yine Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i ikiye bölme efsanesinin filmini izlerken Handel'in aynı olayı dile getiren "olağanüstü güzellikte" olarak tanımladığı iki bas için detini hatırlamış ve bu müthiş olayın seyircilerin sandviç yiyerek izlediği bir kültür endüstrisi ürünü olmasını eleştirmiştir (Hesse, 2016a: 155). Besteci Mozart'la yaptığı düşsel konuşmada da benzer konulara değinen Haller, Handel'in Fa Majör Concerto Grosso'su gibi şahane bir müziğin 'iğrenç' olarak nitelendirdiği radyoda alınmasına tepki göstermiştir. Mozart ise radyonun özensizce ve kaba şekilde müziği kendine ait olmayan bir mekn içine fırlattığını ancak yine de gücünün müziğin içindeki öz ruhu yok edemediğini belirtmiş, yine de bu güzel müzikten sonra radyonun orta ölçekli işletmelerde bilançonun nasıl şişirileceğine dair yayınlar yapmasını eleştirmeyi ihmal etmemiştir (Hesse, 2016a: 203-205). *Peter Camenzid* romanında ise bir dağ kasabasından okumak için şehre gen Peter'in kentteki sanatçı ve aydınlardan oluşan entelektüel kesimi eleştirdiği grlr. Peter, müzik de dahil değişik alanlarda uzman olan bu insanlardan pek çok şey öğrenmiş olsa da ilerinde çok az kişinin kendilerini geliştirme çabası taşıdığını veya çok azının zaman ve sonsuzlukla kişisel ilişkilerini çözmeye çalışmakta olduğunu gözlemlemiştir (Hesse, 1992: 49-50). Onların farklı görünmeye çalışmalarının altındaki egoyu, yzeyselliklerini, kendileri ile çelişmelerini, orijinal görünme çabalarının ardındaki kendini kandırma ya da zıpırlığı görmüştür. Yeni moda sanatçılar önemli bir kişi olma aşamasına ykselmemişlerdir (Hesse, 1992: 71-72).

Tanpınar da Hesse gibi kùltürel yozlaşmayla müzikteki yozlaşma arasında bir bağ kurmuştur. *Huzur* romanında Mümtaz, Dede Efendi, Hafız Post, Seyid Nuh gibi eski müzisyenlerin eserlerinin değerinden bahsetmiş, o günün popüler müziğini ise “... şu piyasa musikisinden bir parça kurtulsak” ifadesiyle eleştirmiştir (Tanpınar, 2016a: 86). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında ise Hayri İrdal müziğe merakı olan ancak yeterince müzik yeteneği bulunmayan büyük baldızını ağır dille eleştirirken, Halit Ayarçı radyoda büyükçe bir şöhret kazanabileceğini veya bir gazinoda ünlü bir şarkıcı olabileceğini, artık insanların şarkıları güfteleri için sevecek hale gelecek kadar musikiden anlamadıklarını söylemiştir (Tanpınar, 2008: 216-218). O günün şartlarında kötü sesin “dokunaklı ve bazı havalara elverişli” olarak algılanabileceğini, hatta baldızın ünlü birisi olabileceğini söyleyen Halit Ayarçı haklı çıkmış ve tedarik ettiği salonda dinleyici baldızı kötü sesine rağmen bolca alkışlamıştır (Tanpınar, 2008: 221).

Yukarıda görüldüğü üzere, Hesse ve Tanpınar’ın kimi kahramanları günün müziğini ve müziğe bakış açısını eleştirmektedirler. Ancak her iki yazarın romanlarında da müzikteki bu değişimi farklı algılayan ve onu bir tehlike olarak görmeyen bakış açıları mevcuttur.

Hermann Hesse *Bozkırkurdu* romanında yozlaşmış olarak gördüğü müziğin icracı ve dinleyicilerini de anlamaya çalışarak bir orta yol bulmaya çalışmıştır. Saksofoncu Pablo, Haller’in klasik eserleri yüceltmesine karşılık ünlü klasik yapıtları ezberleyip bunlarla ilgili zekice yorumlar yapmak yerine çalgısıyla -kötü çalınsa bile- coşturucu bir şarkı çalınmasının insanların neşelenmesini sağlayacağını ve önemli olanın bu olduğunu belirtmiştir (Hesse, 2016a: 126-127). Bunun yanı sıra, Mozart ile en yeni fokstrotu aynı kefeye koyamayacağımızı söyleyen Haller’a kefelere karar verecek olanın Tanrı olduğunu söylemiştir (Hesse, 2016a: 127-128). Haller’in fikirleri romanın ilerleyen sayfalarında Pablo’yla arkadaş olan ve benzer fikirleri paylaşan sevgilisi Maria ile vakit geçirdikçe yumuşamıştır. Nasıl entelektüel kesim bir besteci ya da yazarı seviyorsa, daha sığ zevklere sahip görünen halk da şampanya içmekten, özel et yemekleri yemekten hoşlanıyor; entelektüel kesim nasıl Nietzsche nasıl ya da Hamsun’un eserlerine coşku gösteriyorsa halk da yeni bir dans şarkısı veya bir caz sanatçısının dokunaklı ezgisi karşısında aynı hissiyatı yaşıyor olabilir. Bir öğretmenin Tristan eserine yönelik coşkusu veya dokuzuncu senfoniye yöneten bir şefin hissettiği saf ve yüce müzikal zevk ile Maria’nın bir Amerikan şarkısına hissettiği duyguların belki de bir farkı yoktur (Hesse, 2016a: 133). Romanın son kısmında ise bir karakter olarak karşımıza çıkan Mozart, Haller’in radyo ile ilgili eleştirilerine katılmış ancak yine de radyonun gücünün müziğin içindeki tanrısallığı yok edemediğini söylemiştir. En doğrusu, yaşamın radyo müziğini dinlemesini öğrenmek, onun altında yatan ruhu yüceltmeyi öğrenmek ve ondaki zımbırtıya gülmesini öğrenmektir (Hesse, 2016a: 208).

Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı karakterlerinden Halit Ayaracı ise günün sanatında zevkin yüksek bir Şey değil kolaylığı içine alan bir olgu olduğunu belirtmiştir. Artık devir radyo devridir, müziğe ulaŐmak kolaydır ve bu durum müziğin hastalık, sefalet, savaŐ olasılığı gibi olumsuzluklardan insanları kurtarmasına vesile olmuştur (Tanpınar, 2008: 217). Halit Ayaracı'dan motivasyonu farklı olsa da *Huzur* romanındaki neyzen Emin Bey de yaşadığı zamanda müzik alanında beliren değişimi kabullenmiŐtir. Benliğini eriterek ebedi sevgiye müzik yoluyla ulaŐmıŐ özel bir müzisyen olan Emin Bey, eski musikiye hakimiyetine rağmen musikideki değişimi de kabullenir, onda ille de saf haliyle eskiyi arama arzusu yoktur (Tanpınar, 2016a: 279).

2.3. Müzik ve Eğitim

Müziğin toplumdaki yerini gösteren bir oğe de onun eğitim ile iliŐkisidir. Hesse ve Tanpınar'ın romanlarında müziği anlamada eğitimin önemi, müzik eğitiminin sağladığı ayrıcalıklar ve müzik eğiminin zorluğu gibi konulara değindikleri görülmektedir.

Hermann Hesse romanlarında özellikle müzik eğitiminin zorluğuna ilişkin bazı ayrıntılar göze çarpmaktadır. *Narziss ve Goldmund* romanında heykeltraŐ Goldmund, sanatın büyük özveri istediğini ve vazgeçilmez gördüğü oğzgrlğn feda etmesine neden olduğunu dŐnmŐtir (Hesse, 2013c: 175). Goldmund, sanat ürünü meydana getirmek için oğgr olmayı, sınırsızlıklar içinde belli bir amaç gütmeden gezip dolaŐmayı, göçebe bir yaşamın oğzgrlğn elden çıkarmıŐ ve yerleŐik bir yaşam, araç gereçler, çalıŐma ve sabır dolu disiplinli bir hayata geçiş yapmıştır (Hesse, 2013c: 176). *Gertrud* romanının baş kahramanı besteci Kuhn da benzer Şekilde, müzisyen olmak için yapılan çalıŐmanın insanı yalnızlığa sürüklediğini ve yaşamın rahatlığından aldığını belirterek müziğe götüren yolun zahmetli ve zorlu olduğunu vurgulamıştır (Hesse, 2017b: 11). *Boncuk Oyunu* romanının baş kahramanı Knecht ise notaları okuyup da bir çalgıyı kusursuzca alamayan kimse- nin müzik üzerinde konuŐmaması gerektiğini belirterek müzik eğitiminin önemine vurgu yapmıştır (Hesse, 2013a: 86).

Tanpınar'ın *Huzur* romanında ise İlal karakterinin yıllarca piyano tahsili grmŐ ve konservatuara devam etmiş olmasından bahsedilir; bu özellikleri ile müziği ciddi anlamda anlayan ve seven birisi, eski tabirle musikiŐinas olarak grlr (Tanpınar, 2016a: 87-88). Yine aynı romanın baş kahramanı Mümtaz, musiki çalıŐmadığı için eserleri anlayabilmesinin sınırlılığından bahsetmiştir (2016: 126). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında Halit Ayaracı, Hayri İrdal'ın baldızının batı musiki- sine merak salması durumunda iŐinin zorlaŐacaęını çünkü bu müziği öğrenmenin uzun yıllar alan zorlu bir süreç olduğunu belirtmiştir (Tanpınar, 2008: 218). Tüm bu ifadelerde, müziği anlama ve sevmeye, müzik üzerine eğitim alma ile iliŐkilendirilmiŐ ve müzik eğitiminin zorluğuna deęinilmiŐtir. Bunların yanı sıra müzik eğimi almış olmak, insanlar için olumlu bir özellik ve ayrıcalıktır. *Sahnenin Dışındakiler*

romanında Sabiha, Mùcella Hanım'ın evliliğe uygunluğunu Sakine Hanım'ın dilinden anlatırken onun güzel ve gün görmüş olmasının yanı sıra iyi eğitim almış ve piyano çalıyor olmasını da vurgulamıştır (Tanpınar, 2011: 66). *Mahur Beste* romanında, İsmail Molla Bey'in dargın olduğu komşusu Necip Paşa'nın karısı Târidil Hanımefendi cariyelerine hoca tutup okuma yazma ve musiki öğrenmelerini sağlamıştır. Cariyelerin güzel sesleri ve güzel saz çalmaları onlara bir ayrıcalık getirmiş ve iyi ailelerin annelerinin evlatlarına bu kişileri gelin olarak istemelerine neden olmuştur (Tanpınar, 2010: 19). *Aydaki Kadın* romanının baş kahramanı Selim ise, yanındaki kadının içkisini getiren adamdan övgüyle bahsederken, şiir ve musikiyle ilgilenmiş, bunun yanında Flaubert için küçük bir etüt yazmış olduğunu belirtmiştir (Tanpınar, 2016b: 178).

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada Hermann Hesse ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında müzik kavramına yönelik felsefi ve kültürel çıkarımlar incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Yazarların romanlarında sundukları müziğe dair düşünceler, birçok ortak özellikle birlikte farklı noktalar da taşımakta, bazen de ince detaylarla birbirinden ayrılmaktadır.

Araştırmada müziğin felsefi yanı, yazarların değindiği konular üzerinden üç alt başlık altında değerlendirilmiştir. İlk alt başlık olan 'Müziğin Mistik ve İlahi Etkisi' hem Hesse'nin hem de Tanpınar'ın sıklıkla değinmiş oldukları müziğin yaşattığı deneyimin derinliği, müziğin evren ve Tanrı'yla ilişkisi ve müziğin ölümsüzlüğü konularını içermektedir. İki yazar da müzik dinlemenin evrenin derinliğine bir çeşit geçiş yapmak olduğuna değinmiş; bunu Hesse dünyaya kucak açış ve ayrılık ile kendine ruhuna kulak veriş, teslimiyet ve bu mükemmelliğe ilgi olarak açıklarken, Tanpınar kozmik bir yolculuk olarak tanımlamıştır. Yine her iki yazar da müziğin evrenin kurallarına benzerliğine dikkat çekmişlerdir. Hesse'de füğ eserinin arka planında bulunan evrensel ruh ve yasadan bahsedilmesi, Tanpınar'da ise boğazdaki aydınlığın gücü müziğin nizamına benzetilmesi buna bir örnektir. Her iki yazar da müziğin insan üzerinde bıraktığı mistik etkileri tanımlamak istemiş, Hesse bunu insan ruhunun yücelmesi ve büyümesiyle, Tanpınar sonsuzluğu hissetme ve ölümü kabullenmeyle bağdaştırarak yapmışlardır. Bu mistik etkiler her iki yazarı da müziğin ilahi güçle bir bağlantısı olduğu düşüncesine kadar götürmüş; Hesse'nin karakterleri müziğin içindeki dindarlığa ve tanrısallığa vurgu yapmış, Tanpınar'ın karakterleri ise hem geleneksel hem de klasik batı müziğini Tanrı'ya ulaşma yolu olarak görmüştür. Müzisyenler ve müzik eserleri ayrıca her iki yazar tarafından da ölümsüz olarak nitelenmiş, Hesse'de ise önemli klasik müzik bestecileri ve eserleri "yaşayan ölümsüzler" olarak tanımlamış, Tanpınar'da musiki bestecisinin ölümü yenen gözleri betimlenmiştir. Bu alt başlıkta yazarların büyük ölçüde benzer fikirler taşıdığı ortaya çıkmış; ince farklar olarak

Hesse'nin müziğin ruhun olgunlaşmasındaki etkisine, Tanpınar'ın ise müzik yoluyla gelen sonsuzluk hissi ve ölümle yüzleşmeye bir parça daha vurgu yaptığı görülmüştür.

Hesse ve Tanpınar romanlarında müziğin felsefi yanına dair ikinci alt başlık olan 'Müzik ve Mutluluk', her iki yazarın da yarattıkları karakterler yoluyla ilettikleri müzik ve mutluluk arasındaki ilişkiye dair çıkarımlarını içermektedir. Her iki yazarın romanlarında da mutluluğa müzik yoluyla ulaşan karakterler yer almaktadır. Hesse romanlarında müzikle mutluluğa ulaşan karakterlerin bir kısmı en zor anlarında müzikle avunmuş, bir kısmı müzik yoluyla kalbini kayęı yerine şefkat ve huzurla doldurmuş, bir kısmı ise müziğin evrenin uyumunu yansıtmasını hissetmiştir. Tanpınar'ın roman karakterlerinin ise bazen yüklerinden arınarak bazen teslimiyet duygusu hissederek, hatta bu teslimiyetle gelen ermişliği tecrübe ederek mutluluğa ulaştıkları görülmektedir. Görüldüğü üzere, burada fark olarak sadece müziğin mutluluğa götüren yollarının çeşitliliği gösterilebilir. Daha büyük bir fark ise Tanpınar'ın Hesse'den ayrılarak müziğin sadece mutluluğa değil mutsuzluğa da sürüklediği karakterlere yer vermiş olmasıdır. Bu karakterleri müzik bunalıma sürüklenmiş ve acılarını pekiştirmiştir. Öyleyse Tanpınar'ın müziği mutluluğun artı ve eksi uçlarına götürebilen yoğunlukta bir sanat olarak algıladığı, Hesse'nin ise müziğin sadece mutluluk getiren ve olumsuzlukları azaltan bir sanat dalı olarak gördüğü söylenebilir. Buna neden olarak yazarların kişisel tecrübeleri ve çevrelerinde gözlemedikleri kişilerin farklılık taşması, belki de sadece müziğe ve mutluluğa bakış açılarındaki farklılıklar gösterilebilir.

Makalede, Hesse ve Tanpınar romanlarında müziğe dair felsefi çıkarımların incelendiği son alt başlık "İnsanları Birleştirici Bir Kavram Olarak Müzik" olmuştur. Hesse'de müziğin birleştiriciliği büyük topluluklardan çok dostluk, aşk ve aileyi kapsayan ikili veya en fazla üç kişinin arasındaki ilişkilerde görülmektedir. Tanpınar romanlarında ise müzik, kimi zaman iki kişi arasında köprü kurabilen kimi zaman da insan topluluklarında ortak bir ruh yaratarak onları birleştiren bir kavram olmuştur. Zira müziğin birleştirdiği kişiler aşk ve arkadaşlık ilişkisinde olanlar, insan toplulukları ise bazen bir aile bazense işgal altında bir şehrin sakinleri olmuştur. Tanpınar'ın daha büyük topluluklarla müzik arasındaki birleştiriciliğinden bahsetmesinin birinci nedeni olarak romanlarında aile yaşamını müziği bir geleneğe dönüştüren önceki kuşakları da içine katarak detaylı olarak açıklaması, dolayısıyla herhangi bir müziğin çok kişiyi etkileme ihtimalinin artması olarak gösterilebilir. Başka bir olasılık da Tanpınar'ın Mahur Beste romanında Behçet Bey'e mektubunda bahsettiği, müziğin bizim ülkemize diğer sanatlardan daha çok etki bırakmış olduğuna dair ifadesinde bulunabilir (2010: 152). Bu durum, Sahnenin Dışındakiler'deki boğaz sahnesinde olduğu gibi, müziğin daha büyük insan topluluklarını duygusal olarak etkileme gücüne sahip olmasını beraberinde getirmiş olabilir. Burada parmak basılacak bir diğer nokta da Sahnenin Dışındakiler ro-

manında Tanpınar'ın âşık olduğu şehir olan İstanbul'un işgal altında oluşu ve bunun Tanpınar'da oluşturduğu yoğun duygulardır. Hesse ise böyle bir deneyim yaşamamış olup yazdığı romanlar daha çok kişisel deneyimleri içermekte ve daha az karakter üzerine derinleşerek ilerlemektedir.

Araştırmada müziğin kültürel yanı, yazarların değindiği konular üzerinden üç alt başlık altında değerlendirilmiştir. İlk alt başlık müzikte doğu-batı, eski-yeni ve taşra-kent ayrımı ile ilgilidir. Hesse ve Tanpınar'ın müziğe bakışları arasındaki en büyük farklardan biri de burada ortaya çıkmaktadır. Hesse sadece taşra ve kent yaşantısının müzikle ilişkine değinmiş ancak bu ayrım kişilerde bir yabancılaşma ve kriz yaratmamıştır. Tanpınar'da ise doğulu ve batılı kimliği arasındaki farklılıkların yansımalarını gösteren karakterler müzik yoluyla bu farklılıkların getirdiği etkileri yansıtmış, meydana gelen sorunlara çözüm yolları önermişlerdir. Hesse halk müziğini güzel bir ayrıntı olarak görmekle birlikte barok ve klasik dönem çok sesli klasik batı müziğini aynı ruhu ve ahlak anlayışını içermesi bakımından yüceltirken, Tanpınar batı klasik müziğini dışlamamakla birlikte eski musikinin doğru şekilde anlaşılmasının ve analizinin yapılmasının kendimizi tanımak açısından önemine vurgu yapmıştır. İki yazarın bu konuya ilişkin farklı bakış açılarına neden olarak klasik batı müziğinin Avrupa kökenli olması, dolayısıyla Almanya'da uzun bir kültürel süreçle özümsemiş olması, Türkiye'de ise klasik müziğe hala bir yabancı gözüyle bakılması gösterilebilir. Cumhuriyet sonrası müzik devriminde klasik batı müziği vurgusu yapılmış olmasına karşın bu sefer de Türk musikisine yabancılaşmış, bu iki müzik arasında denge kurulamamıştır. Ancak Hesse ve Tanpınar'ın roman karakterleri sahip oldukları bu kültürel farka rağmen, müzikte sadeliği savunmuşlardır. Hesse'de sadelik ve maneviyat daha çok eski besteciler olan Bach ve Mozart'ta bulunmuş, kendi zamanında revaçta olan Brahms ve Wagner'in müziğinin içeriğindeki aşırı ses kalabalığı eleştirilmiştir. Tanpınar'da ise çağın klasik batı müziğinin iddialı yapısıyla Türk musikisinin mütevazı yapısı karşılaştırılmış, batı çalgılarındaki nefes çalgılarının Türk musikisindeki ney çalgısının derinliğini ve maneviyatını taşımadığı düşüncesi iletilmiştir. Wagner'in Tanpınar tarafından sıkça bahsedilen bir besteci olmasını göz önüne alarak, her iki yazarın da yaşadıkları çağın modern klasik müziğini eleştirdiklerini söyleyebiliriz.

Makalede kültürel özelliklere dair ikinci alt başlık olan 'Müzikte ve Toplumda Yozlaşma' Hesse ve Tanpınar'ın benzer çıkarımlarını içermektedir. Zira her iki yazar da yaşadıkları çağda müziğin yozlaşmasından hem rahatsız olan hem de bu durumdan bağımsız olmayı başarabilen karakterler yaratmışlardır. Hesse ve Tanpınar'ın karakterleri müzikteki yozlaşmayı yaşadıkları çağın derinlik taşımayan ve kolay tüketilen müziklerini eleştirerek vurgulamışlar, Hesse caz topluluklarının ve radyo müziğinin, Tanpınar piyasa musikisinin ve gazino kültürünün yüzeyselliğine dikkat çekmişlerdir. Tüm bu eleştirilere rağmen her iki yazar da bu yozlaşmayı farklı şekilde değerlendiren ve ondan bağımsız olmayı başarabilen karakter-

lere yer vermişlerdir. Bu karakterlerin motivasyonu her iki yazarda da aynıdır. Birinci gruptakiler müziğin derinliğine değil onun mutluluk vermesine odaklanarak, ikinci gruptakiler ise müzisyen kimliklerinin onlara getirdiği yüksek maneviyat duygusu ile bu yozlaşmadan bağımsız kalabilmeyi başarabilmiştir.

Makalede yazarların kültüre dair çıkarımlarına dair son alt başlık 'Müzik ve Eğitim' olmuştur. Bu alt başlıkta da yazarların çoğu noktada birleştiği görülmektedir. Her iki yazar da müzik eğitiminin zorluk ve zahmetine değinmiş, Hesse bunlara ek olarak müzik üzerine eğitim almadan müzik üzerine konuşmanın yersizliğini belirtmiş, Tanpınar ise müzik eğitimi almanın toplumda ayrıcalık getirdiğini vurgulamıştır.

Yukarıda belirtilen sonuçlardan hareketle, Hesse ve Tanpınar romanlarındaki müziğe dair felsefi çıkarımların, müziğin ilahi ve mistik gücü ile ilgili olarak büyük ölçüde benzediği, müziğin kişiye mutluluk verme ve insanları birleştirme gücünde bazı farklarla birlikte orta ölçüde benzediği söylenebilir. Müziğe dair kültürel çıkarımların ise müzikte yozlaşma ve müzikle eğitim ilişkisi açısından büyük ölçüde benzediği ancak müzikte doğu-batı ve eski-yeni ayrımı konusunda benzerlikler bulunmasına rağmen büyük ölçüde ayrılmakta olduğu söylenebilir. Felsefi çıkarımlarda en çok farka sahip çıkarımların nedeni olarak yazarların kişisel farklılıkları, aile veya kişiye odaklanmayı seçme durumları, yaşadıkları dönemde ülkenin durumu ve bu durumun onlarda bıraktığı duygular gibi etkenler gösterilebilir. Kültürel çıkarımlarda en çok görülen farkların nedeni olarak ise müziğin Türkiye'deki konumu ve geçmişi, özellikle Türkiye açısından klasik batı müziğinin ve geleneksel müziğin tıpkı ülkedeki batılı ve doğulu kimliği gibi ikilik yaratma durumu ve bu durumun her iki müziğin de zmsenmesinde sorun yaratması gösterilebilir. Ancak sonuçlar açısından belki de en çarpıcı olan durum, her iki yazarın da müziğe dair çıkarımlarında ortak yanların bu denli fazla olmasıdır. Herhangi bir kaynaktan birbirlerini tanıdıklarına dair emare olmayan bu iki yazarın müziğe ilişkin çıkarımlarında ortak yanların bu fazla olmasının nedeni ne olabilir?

Hesse Avrupalı bir yazar olmasına rağmen doğu kültürüne ilgi duyan, Tanpınar ise doğulu bir yazar olmasına rağmen Şehir hayatını ve batı kültürünü iyi bilen bir yazardır. Bu noktada birbirlerini dengeledikleri düşünülebilir. Yine, yukarıdaki bölümlerde belirtildiği üzere, yazarların birçok ortak yönü olmakla birlikte müziğe de özel bir ilgileri ve eğilimleri vardır. Ancak, söz konusu ortak yanların gölgede kalmış nedeni belki de müziğin bir yönü ile her türlü kavramdan bağımsız bir sanat olması ve insanoğlunun özüne ulaşabilme gcindedir. Müziğin bu evrensel niteliği, Tanpınar ve Hesse gibi hayata estetik bir pencereden bakan iki yazarın ellerinde belirgin bir biçimde ortaya çıkmış, yazarların yazdığı romanlar müziğe dair felsefe ve kültür kaynaklarının yanında müziğin evrensel yanı üzerine düşünmeye ve irdelemeye izin vermesi açısından alternatif bir konuma gelmiştir. Araştırmacı, bu doğrultuda edebiyatın da müzikle ilgili fikir üretmek ve tartışmak

için önemli bir kaynak olduğunun unutulmamasını ve edebi eserlerin içinde yer alan müzik konuları üzerinde daha çok araştırma yapılmasını umut etmektedir.

Kaynakça

- Abacı, Tahir (2013). *Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'da Müzik*. İstanbul: İkaros Yayınları.
- Bayrak Akyıldız, Hülya (2009). "Tanpınar'da Roman Tekniğı Açısından Rüya ve Müzik". *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184): 141-150.
- Britten, Fatoş Işıl (2018). "Bitkin Ruhuma Biraz Müzik Fısılda: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Romanında Müziğın İşlevi". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2): 577-585.
- Bruhn, Siglind (2022). "Music as Content, Form, And Metaphor in Hermann Hesse's Castalian Utopia". *The Routledge Companion to Music and Modern Literature*. Eds. Racher Durkin, Peter Dayan, Axel Englund, Katharina Clausius. London: Routledge, 292-302.
- Cengiz, Erdal (2007). "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Gündelik Yaşamın Estetiğı". *Felsefe Dünyası*, 46: 84-94.
- Elliott, David James & Silverman, Marissa (2012). "Why Music Matters: Philosophical and Cultural Foundations". *Music, Health, and Wellbeing*. Eds. Raymond Alfredo Rossi MacDonald, Gunter Kreutz, and Laura Mitchell. USA: Oxford University Press, 25-39.
- Field, George Wallis (1955). "Music and Morality in Thomas Mann and Hermann Hesse". *University of Toronto Quarterly*, 2(2): 175-190.
- Hesse, Hermann (1992). *Peter Camenzid*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Afa Yayınları.
- Hesse, Hermann (1999). *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Afa Yayınları.
- Hesse, Hermann (2013a). *Boncuk Oyunu*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hesse, Hermann (2013b). *Rosshalde*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hesse, Hermann (2013c). *Narziss ve Goldmund*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hesse, Hermann (2015). *Siddhartha*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Can Yayınları.
- Hesse, Hermann (2016a). *Bozkırkurdu*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hesse, Hermann (2016b). *Öldürmeyeceksin*. Çev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Hesse, Hermann (2017a). *Demian*. ev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Can Yayınları.
- Hesse, Hermann (2017b). *Gertrud*. ev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hesse, Hermann (2019). *Doğu Yolculuğu*. ev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Can Yayınları.
- Hesse, Hermann (2020). *arklar Arasında*. ev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Can Yayınları.
- Hesse, Hermann (2022). *Klingsor'un Son Yazı*. ev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Işın, Ekrem (2003). *A'dan Z'ye Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Michels, Volker & Carlsson, Anni (2017). *Mektuplar: Hermann Hesse-Thomas Mann*. ev. Nuriye Gülmen. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mileck, Joseph (1958). *Hermann Hesse and His Critics: The Criticism and Bibliography of Half a Century*. USA: University of North Carolina Press.
- Pavlyshyn, Marko (1979). "Music in Hermann Hesse's *der Steppenwolf* and *das Glasperlenspiel*". *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 15(1): 39-55.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2008). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2010). *Mahur Beste*. İstanbul: Dergh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011). *Sahnenin Dışındakiler*. İstanbul: Dergh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2016a). *Huzur*. İstanbul: Dergh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2016b). *Aydaki Kadın*. İstanbul: Dergh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2020). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergh Yayınları.
- URL-1: "Roman". <https://sozluk.gov.tr/> (EriŐim: 03.01.2023)
- Zeller, Bernhard (2011). *Hermann Hesse*. ev. Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İllkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu alışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teşekkür beyanında bulunulmamıştır.

ıkar atışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu alışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu alışmanın tm blmleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author’s Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.